

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

ЧИРИКАЛО Ольга Юріївна - магістр права, здобувач юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК: 340.12

В статті, на основі аналізу теоретических досліджень, автор освітає своє видіння відносно поняття права. Приймає во увагу визначення учених правоведів досліджено актуальний впроб розвитку юридическої науки на сучасному етапі в умовах побудови правового державства.

Ключові слова: право, людина, правова держава, громадянське суспільство, правосвідомість, ідейно-світоглядне буття права.

Право містить все необхідне, щоб доводити ці соціальні значення до людини за допомогою соціальних форм. У ньому з повною на те підставою можна бачити деякий тайнопис, що свідчить не тільки про невисловлені метафізичні значення, а й несвідомі глибини колективного досвіду, а також про існування вищих енергій, що беруть участь у творенні соціального світу [9, с. 3].

При формуванні правової держави та розбудові громадянського суспільства вимагають від національної науки теорії держави і права нового осмислення змісту та сутності ключових категорій права. Зокрема, сучасне розуміння права передбачає визнання людини найвищою соціальною цінністю, а забезпечення та реалізацію невід'ємних прав і свобод людини і громадянина – головною метою діяльності державної влади, яка реалізує свою компетенцію у межах Конституції – Основного Закону України [1].

Автор дотримується думки вчених, що право є явищем, яке динамічно розвивається під впливом соціальних, політичних, ідеологічних та інших чинників відповідно до рівня соціально-економічних відносин і потреб суспільного розвитку. Взаємодія цих чинників створює основу формування права. Право їх не лише уособлює, а й відображає [10, с. 24].

Розуміння сутності права або праворозуміння є початковою, вихідною категорією юриспруденції. «Вихідне розуміння сутності права пов'язане з сутністю людини. Сутність людини наддержавна – не держава створює людину, а людина державу. Тому визначальним праворозумінням для всієї юриспруденції є наддержавне праворозуміння» [2, с. 17]. Водночас визначальний характер наддержавної природи права не заперечує важливості його державного виміру.

Сучасна наука про право характеризується розмаїттям різних типів праворозуміння, тобто наукового пізнання і пояснення права як своєрідного та відносно самостійного, цілісного системного явища духовного життя суспільства. Вони розміщуються у рамках координат трьох основних напрямів у науковому пізнанні права (залежно від філософського фундаменту їх осмислення). Це природно-правові, соціологічні та нормативістські концепції і теорії права.

На думку вчених, пізнавальний потенціал категорії права може реалізуватися

виключно у системному зв'язку. По-перше, з такими поняттями, як природне право, позитивне право і правовий порядок, що є предмети-утворюючим, відповідно, природноправних, нормативістських і соціолого-юридичних наукових моделей пізнання права. По-друге, через систему категорій галузевих і прикладних юридичних наук. По-третє, у зв'язку з предмети-утворюючими поняттями інших наук, які так чи інакше використовують поняття «право» для змістовного розкриття сутності свого предмета тощо. По-четверте, в рамках наукової парадигми, здатної відповідати трьом основним вимогам: міждисциплінарність, синтез (але такий, що спроможний відкрити нову реальність за умови дотримання дисциплінарної семантики термінологічної означеності понять, як вони утвердилися у класичній юридичній науці), відмова від механістично-редукціоністських конструкцій у процесі наукового пізнання права, які втратили свій пізнавальний ресурс в рамках нової світоглядної і загальнонаукової парадигми.

Право й людина, можна вважати, є взаємопов'язаними явищами між собою (їх взаємовідносини вивчає антропологія права). У «боротьбі за права» люди можуть проявити свої не найкращі якості. Звідси і завдання права – бути стабілізатором, сприяти вирішенню конфліктів та стимулювати прояв кращих людських якостей. Розвиток права в ідеалі – це олюднення права, рух до людського права шляхом вдосконалення людини [5, с. 26].

Право на сучасному етапі розвитку вітчизняної правової науки мислиться, в основному, як законодавство, тобто як диференційований, систематизований, ієрархізований збір норм поведінки, що виходять від держави і діють у силу державного примусу. Деякі видання з філософії права зауважують на наявності концепцій праворозуміння, що утворюються у межах пошуків сучасного європейського мислення, започаткованого феноменологією Гуссерля, герменевтикою Шляєрмахера, Дільтея, Гадамера, Габермаса, Апеля, буттєвою філософією Гайдеггера, структуралізмом Фуко, деконструктивізмом Дерріда [8].

Відновлення загубленого «за Буттям» призначення людини є єдиною вагомою перспективою розвідок у сфері наукового усвідомлення долі права та пошуків його подальших шляхів. Отже, усвідомлення долі права повинно прямувати шляхом тлумачення «волі» та мислення.

Право й моральні устої, дійсний світ права й моральності можна охопити думкою, через думку цей світ набуває осмисленої форми [7, с. 8 та 11].

Значну частину права складають цінні формальні якості інтелектуальної та вольової діяльності. А з усіх формальних цінностей право, як найбільш досконала форма, відіграє найважливішу роль. Право в багаті більшій мірі дисциплінує людину, ніж логіка і методологія або ніж систематичні вправи волі [3, с. 615].

Право своїми окремими сторонами, вважав Б. Кістяківський, відноситься до різних сфер. При цьому в кожній із цих сфер право потребує окремого дослідження. Знання, отримані в результаті таких досліджень, мають зводитися в окремі поняття: 1) державно-організаційне, 2) соціально-наукове, 3) психологічне і 4) нормативне поняття права. Він розглядав три основні складові частини соціального: суспільство, державу і людину. Досліджуючи людину, він визначав її, як суспільного індивіда, який у суспільстві стає таким через самоусвідомлення (індивідуальний дух). Людина, на думку Б. Кістяківського, – це основа права, «уповноважена та дисциплінована правом особа, основа правопорядку», тоді як «особа людини і сукупність осіб, тобто суспільство, складають основу як права, так і держави» [6, с. 335].

Автор вважає, як і решта правознавців, що право необхідно характеризувати певною мірою як ірраціональне, моральне явище (такий підхід щодо розуміння природи права ми знаходимо, зокрема, у Платона та Гегеля). Але право – це не лише ірраціональне явище, а й реально чинні юридичні норми, інститути, системи права тощо. Якби право було лише ірраціональним моральним явищем і його існування залежало від зовнішніх випадковостей і чужого свавілля, то воно було б, як зазна-

чив В. Соловйов, «пустим словом». Як наполягав філософ, «дійсне право є те, яке містить у собі умови свого існування, тобто забезпечує себе від порушень». Щоб бути дійовим у сучасному суспільстві, право повинно мати конкретні механізми у вигляді певних юридичних процедур, юридичних механізмів правозастосування, захисту права тощо [15, с. 9-10].

В працях видатних вчених-юристів М. Козюбри, В. Казимірчука, Г. Мальцева, В. Нерсисянца, В. Журавського, О. Зайчука, О. Копиленка, Н. Оніщенко, Л. Явича та ін. зазнає критики вузьке антидемократичне визначення права і формулюється широке його поняття, що включає в себе права і обов'язки особи, правосвідомість, правовідносини. На їхню думку, наявність у законодавстві «мертвих», недіючих норм, декларативних принципів, які не відповідають сутності суспільних відносин, спростовує твердження про збіг законодавства та права. Замість ізольованого, диференційованого вивчення окремих аспектів правової діяльності зараз запропоноване її узагальнене усвідомлення, уявлення про цінність правової структури суспільства, про багатогранність підходів до праворозуміння, про необхідність поєднання системного, структурно-функціонального підходів до вивчення правової дійсності з нормативно-ціннісним, аксеологічним підходом. Широкий підхід до праворозуміння не означає заперечення нормативності права, що визначає правову міру можливої і необхідної поведінки. Як зазначають деякі представники юридичної науки (прибічники жорсткого розмежування понять «право» і «закон»), існує можливість існування правових норм і без відображення їх у законах та інших санкціонованих державою формах, тобто незалежно від держави. Представники широкого трактування права виходять з того, що право – це не тільки сукупність норм, а й діяльність суб'єктів права, які дотримуються правових приписів, застосовують і виконують їх у процесі правових відносин [14, с. 20-22].

Ідея різнобічного, багатосистемного підходу до права дозволила поглибити його розуміння як єдиного (цілого) фе-

номену. Перехід від вузьконормативного (легістського) розуміння права як права влади до лібертарного розуміння права як міри свободи, що встановлює гуманістичний, ціннісний зміст права, збагачує наше уявлення про право і правову систему, сприяє створенню особливої поваги до права і правомірності поведінки, ціннісних орієнтацій суспільства, держави і людини [12, с. 63].

Людині властиво за природою тяжіння до кращого у помислах та діях, і саме в умовах екзистенціальної ситуації вона робить свій головний вибір на користь духовності чи бездуховності, перевертаючи глибинні прошарки своєї ментальності. Духовне життя складається з екзистенціальних протиріч і виражається в діалектиці душевних рухів. Тобто передбачається узгодження індивідуального і соціального через інтеграцію свідомого і несвідомого, раціонального і нераціонального в самій людині, де індивідуальне не тільки співвідноситься, а й протистоїть соціальному, а у своєму вищому прояві означає протидію тискові суспільного оточення з метою відстоювання своєї природної чистоти та досконалості на противагу суспільним катаклізмам та дисгармонії. Будь-яка ідея і усяка цінність містить у собі постулат реалізації, вона повинна уявлятися і утілюватися. Рух ідеї можна розглядати згори до низу, як формування матерії за допомогою ідеї, а також і як рух знизу догори, як намагання емоцій піднятися до ідеального світу, і тоді це буде сублимацією.

Право, в його основній сутності, є необхідним для людини образом його духовного життя на землі, необхідна форма зустрічі між верховним благом і людською душею. «Право є насамперед правом людини бути незалежним духом, правом буття і правом волі, правом самостійно звертатися до Бога, шукати, знаходити, сповідувати і здійснювати вбачену і перевалену досконалість», чи інакше: «право є атрибут духу, його спосіб життя, його необхідний прояв. А правосвідомість є воля до вірного права і до єдиної, верховної мети права» [4, с. 94].

Перехідна правова епоха будь-якого часу є перехідним, конкретно-історичним

АНОТАЦІЯ

У статті, на підставі аналізу теоретичних досліджень, автор висвітлює власне бачення щодо поняття права. Враховуючи визначення вчених правознавців, досліджено актуальне питання розвитку юридичної науки на сучасному етапі в умовах розбудови правової держави.

SUMMARY

In the article, on the basis of analysis of theoretical researches, an author lights up own vision in relation to the concept of law. Taking into account determination of scientists of legists the actuality question of development of legal science is investigational on the modern stage in the conditions of alteration of the legal state.

циклом соціальної активності правосвідомості, як правило, кризовим циклом соціальної активності, що свідчить про відсутність спадкоємності правосвідомості як відсутність функції останньої. У теологічних правозаконозмінах еволюційного (коеволуційного) плану характерно присуття, вважаємо, максимальна девіантна трансгресія правосвідомості на етапі кризового, перехідного, ідейно-світоглядного буття права і закону [8, с. 70-74].

Література:

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. // Верховна Рада України; Конституція, (відомості Верховної Ради України (ВВР)), 1996, № 30, ст. 141); {Текст Конституції України відповідає тексту, що існував до внесення змін Законом «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-iv від 08.12.2004}; – Глумачення від 25.01.2012, підстава v003p710-12. – Режим доступу: – <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Алаїс С. І. Проблеми праворозуміння в основних школах права: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2003.
3. Гегель, Георг Вільгельм Фрідріх. Основи філософії права або Природне право і державознавство / пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. – К., 2000.
4. Ильин И. А. Собрание сочинений в 10 томах. – Т. 1. – М., 1996.
5. Карбонье Ж. Юридическая социология. – М., 1986.
6. Кистяковский Б. А. Социальные нормы и право. – М., 1916.13.
7. Ковальський В. С., Козінцев Г. П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. – К., 2005.
8. Мельничук О. С. І. О. Ільїн про душевно-духовну сутність права // Юридичні

читання молодих учених. Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції 23-24 квітня 2004. – К., 2004.

9. Плавич В. П. Сучасна концепція праворозуміння та його моделі // Юридичні та політичні науки: Збірник наукових праць. Випуск 27. – К., 2005.

10. Плавич В. П., Плавич С. В. Логіко-лінгвістичний аналіз праворозуміння на сучасному етапі розвитку правової науки // Право і лінгвістика: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції 23-26 вересня 2004 року. – Сімферополь, 2004

11. Плавич В. П. Правове регулювання трансформаційної економіки України і розвиток національного законодавства. – К., 2002.

12. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток // В. С. Журавський, О. В. Зайчук, О. М. Копиленко, Н. М. Оніщенко: За ред. В. С. Журавського. – К., 2003.

13. Рабінович П. Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства: досягнення, втрати, перспективи // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 4.

14. Узун Ю. В. Концепт «Громадянське суспільство»: принципи сучасної теоретико-методологічної парадигми // Держава і право: 36. наук, праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 21. – К.: ГДІП НАНУ, 2002.

15. Ющик О. І. Суб'єктне право – вихідний пункт дослідження права // Держава і право: 36. наук, праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 21. – К.: ГДІП НАНУ, 2002.